

Joško Čaleta: “Klapsko pjevanje očaralo je svijet”

Etnomuzikolog Joško Čaleta objašnjava posebnosti klapskog pjevanja, dalmatinske višeglasne vokalne tradicije koja se danas izvodi u cijeloj Hrvatskoj, a sve više i izvan njezinih granica. Intervju s Joško Čaletom prenosimo iz lista LaVoce del popolo.

Tekst: HELENA LABUS BAČIĆ

Foto: PIXSELL I HMI ARHIVA

Iako je skromna po veličini, Hrvatska se može pohvaliti bogatom i raznolikom pučkom kulturom. Hrvatska vokalna tradicijska kultura integralna je i važna sastavnica hrvatske tradicijske kulture, a karakterizira je raznolikost vokalnih stilova i žanrova u različitim hrvatskim regijama. Neke od tih glazbenih tradicija postale su tijekom vremena toliko popularne da ih danas doživljavamo kao dio popularne glazbe. Nesumnjivo, jedna od spomenutih glazbenih tradicija je i klapsko pjevanje.

Tradicija klapa i klapske pjesme kakvu danas poznajemo formira se sredinom 19. stoljeća u vrijeme kada su se profi-

lirali kulturni i glazbeni identiteti malih mediteranskih gradića na našoj obali i otocima, posebice u Dalmaciji. Javlja se u pučkim slojevima kao rezultat sklada postojećega duhovnog stanja u mediteranskim gradićima toga doba. Riječ je o stilu tradicijskoga višeglasnoga homofonog pjevanja bez pratnje instrumenata koji je evoluirao od tipično tradicijskoga oblika pjevanja (*klapska pjesma*) i postojanja (*klapa*) do stručno postavljenog, organiziranog oblika pjevanja koje se u današnje vrijeme svojim načinom prezentacije više ubraja u stilove popularne glazbe nego tradicijske. *Festival dalmatinskih klapa* u Omišu, prva institucija koja je klapsko pjevanje prezentirala kao organizirani oblik tradicijskoga (a kasnije i umjetničkoga) glazbovanja, uvelike je zaslužan za promociju klapskog pjevanja.

Ansambli narodnih plesova i pjesama Hrvatske Lado u Šibeniku 2016. izveo je Kalvariju Ljube Stipišića Delmate. Ladom je dirigirao Joško Čaleta

FOTO: DUSKO JARAMAZ / PIXSELL

PROJEKT "ŠKOLA TRADICIJSKOG PJEVANJA – ZAPJEVAJMO KAKO SU NAS UČILI"

U svrhu popularizacije klapskog pjevanja i informiranja šire javnosti izvan granica Hrvatske pokrenut je 15. veljače 2022. projekt "Škola tradicijskog pjevanja – Zapjevajmo kako su nas učili" za odrasle, u sklopu ERASMUS+ programa. Nositelj projekta je udruga "Kanat" iz Kastva čiji članovi muške i ženske klape "Kastav" više od 30 godina rade na promociji klapskog pjevanja. Zanimljivo je spomenuti da su pokretači projekta vezanoga uz klapsko pjevanje dva vokalna ansambla koja djeluju izvan Dalmacije, što pokazuje koliko je taj pjevački izričaj proširen i cijjenjen.

U realizaciji projekta sudjelovalo je pet udruga i organizacija: već spomenuta Udruga "Kanat" ima ulogu koordinatora i voditelja projekta, dok u projektu sudjeluju i Kulturverein Schandorf – Kulturno društvo Čemba s muškom klapom "Dičaki" (Austrija), Undi Horvát Egyesület sa ženskom klapom "Biseri" (Mađarska), Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku – Hrvatski kulturni savez u Slovačkoj s muškom klapom "Ravnica" i ženskom klapom "Rožica" (Slovačka) i Društvo klapa Mali grad Kamnik s klapom "Mali grad" (Slovenija).

Do sada je održano više partnerskih sastanaka svih uključenih u projekt u svrhu izrade kurikula i brošure koja bi sadržavala sve informacije o klapskom pjevanju, a nedavno su u Kamniku u Sloveniji održane i radionice na kojima su sastavi koji su sudjelovali naučili zajedno pjevati nekoliko dalmatinskih napjeva i to su snimili.

Pjevačke radionice je vodio jedan od najvećih poznavatelja klapskog pjevanja, etnomuzikolog Joško Čaleta, pjevač, umjetnički voditelj i glazbeni suradnik mnogih hrvatskih klapa i tradicijskih vokalnih sastava, koji je ujedno i član raznih prosudbenih komisija vezanih uz različite festivale tradicijske glazbe u Hrvatskoj.

Joško Čaleta rođen je u Trogiru 1964., diplomirao je 1988. glazbenu kulturu na Umjetničkoj akademiji Sveučilišta u Splitu, 1994. magistrirao je et-

nomuzikologiju na University of British Columbia u Vancouveru u Kanadi, a 2012. stekao je doktorat iz te discipline na Muzičkoj akademiji u Zagrebu. Od 1997. asistent je, a kasnije i stručni suradnik Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Od 1979. godine aktivni je član klapskog pokreta, najprije kao pjevač legendarne klape Trogir, a zatim sve do danas voditelj brojnih klapa. U ovome kratkome intervjuu Joško Čaleta govorio nam je o specifičnostima klapskog pjevanja te nam je na taj način pokušao otkriti njegove čari i razloge zbog kojih je klapsko pjevanje postalo tako popularno i izvan matične zemlje.

■ Klapsko pjevanje dio je Vašega kulturnog naslijeđa budući da ste odrasli u okruženju u kojemu je ono nastalo, a i Vi ste pridonijeli i nastavljate pridonositi njegovu širenju. Kako se osjećate kada vidite s koliko žara raste interes za klapskim pjevanjem u različitim zemljama svijeta, čak i u preoceanskim zemljama?

— To je jedinstven doživljaj, iako sam toga postao svjestan tek kada sam započeo s radom kao istraživač u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu, baveći se i drugim kulturnim izričajima koje možemo naći na teritoriju Republike Hrvatske. Shvatio sam da sam u jednu ruku u prednosti s obzirom na to da istinski poznajem tu tradiciju, ali i u nedostatku jer

bivajući dijelom te tradicije ponekad teško mogu uočiti posebnost pojedinih njezinih karakteristika. Jedna od prednosti je, pak, kada prenosim ovu tradiciju radeći s različitim sastavima točno znam na koji način je predstaviti kako bi bila razumljiva svima. Prva moja iskustva u radu na edukativnim radionicama sežu u vrijeme kada sam studirao na Sveučilištu u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama, gdje sam radio s Amerikancima koji su bili zaljubljenici u taj tip pjevanja. To potvrđuje činjenicu da u ovoj priči nije važna samo muzika, već i jedan širi kontekst u kojemu je izrazito važno biti dio grupe i družiti se. Ljudi koji su dio klape moraju njegovati povezanost s drugim članovima, ako ne općenito, onda barem za vrijeme zajedničkog pjevanja.

KORIJENI

Upravo su tako nastale prve klape - nastavio je Čaleta - prve takve pjevačke skupine nastale su među prijateljima koji su provodili vrijeme pjevajući zajedno. Prvi izvori koji spominju takve skupine, koje tada još ne nazivaju klape, datiraju iz XIX. stoljeća, a melografi ih nazivaju gradskim zbzorovima koji su pjevali u tri ili četiri glasa. Većina tadašnjih melodija izvodi se još i danas. Treba naglasiti da je riječ o jednoj gradskoj tradiciji budući da je prva stvar koja nam obično padne na

Predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović uručila je 2018. Jošku Čaleti odlikovanje Red Danice Hrvatske

pamet kada govorimo o tradicijskom pjevanju ruralno okruženje. Klapsko pjevanje nastalo je u dalmatinskim gradićima – *mistima*, gdje je više društvenih slojeva, od plemića, preko trgovaca do seljaka – *težaka* zajednički živjelo. Svi oni susretali su se u različitim životnim situacijama pa i u crkvi iz koje se kasnije taj specifičan način pjevanja, uz brojne druge glazbene utjecaje, i razvio.

Polovinom XIX. stoljeća u Europi, a i u našim krajevima, proširio se interes za višeglasnim, zbornim pjevanjem, stoga su se počela osnivati mnogobrojna pjevačka društva i limene glazbe. Osnovni prepoznatljivi zvučni trag na kojem funkcionira klapsko pjevanje je pjevanje u tercama. Solistički glasovi započinju pjesmu, obično je to prvi tenor, ili u ženskim klapama, koje su nastale posljednjih desetljeća XX. stoljeća, prvi sopran, i to su najistaknutiji glasovi u klapi. Ostali pjevači uključuju se na kraju prve stance ili na početku druge. Homofon način pjevanja, istodobnog izgovaranja teksta, tipičan je za klapsku izvedbu. Sposobnost stvaranja harmonije i usklađivanja glasova dijelom je naslijeđeno svojstvo, ali se može i razviti prakticirajući pjevanje. Utjecaj zbornske glazbe očit je i u klapskom pjevanju budući se uz tenore i duboki glas (bas), koji su od početka bili dio sastava, postupno dodaju i srednji glas, glas baritona. Nekome tko je svirao u limenoj glazbi bilo je prirodno da 'formulu' koju je svirao u orkestru pokuša primijeniti i u pjevačkom sastavu, s time

je pokušao 'popuniti' prazninu u melodiji dodavši baritonski dio. Prve klape nisu uvježbavale pjevanje, one su se samo družile i zajedno pjevale. Danas se klape uvježbavaju kako bi mogle nastupati pred publikom. Sama pozicija/uloga umjetničkoga voditelja klape nastala je 1967. kada je osnovan *Festival dalmatinskih klapa* u Omišu. Od tada umjetnički voditelj radi s klapom, uvježbava glasove, piše nove kompozicije kao i aranžmane za druge tradicijske pjesme.

■ **Koja je tajna čara ovoga pjevačkog izražaja koji se devedesetih godina prošlog stoljeća značajno proširio i izvan granica Republike Hrvatske?**

— Prije devedesetih godina prošlog stoljeća klape su se rijetko mogle čuti izvan Dalmacije. Moglo se čuti pjevanje dalmatinskih pjesmama, prije svega u gradu Zagrebu, gdje je i započelo organizirano formiranje pjevačkih sastava sredinom prošlog stoljeća, što im je omogućio razvitak novih medija. Dalmatinske pjesme s gramofonskih ploča osvajale su nova tržišta, dolazile u domove novog slušateljstva putem gramofonskih ploča, radija i televizije. Glavna karakteristika tih dueta i vokalnih sastava bilo je pjevanje u tercama, tipično mediteransko, koje je uvijek pjevalo o egzotičnim, mediteranskim krajevima, o ljubavi, suncu, moru, te tako postalo popularno diljem bivše države. Na taj način ta je tradicija postala sveprisutna i prihvatila ju je šira publika. To nam govori o general-

noj prednosti klapskog pjevanja nasuprot ostalim oblicima tradicijskog pjevanja: ono nije atonalno ni arhaično, već moderno, dopunjavano novim utjecajima te na taj način sukladno s vremenom. Pozitivna karakteristika je i dominantna tema tekstova – ljubav, prisutna i u spomenutim dalmatinskim pjesmama. Tek osnivanjem *Festivala dalmatinskih klapa* u Omišu novi repertoari donose i nove teme; književnici, posebno oni na čakavskom narječju, za nove skladbe sastavljaju tekstove s domoljubnim, povijesnim, socijalnim temama.

■ **U sklopu ERASMUS+ projekta Vi ste ponovno imali ulogu stručnoga suradnika. Kako je bilo raditi s različitim sastavima od kojih ni jedan ne dolazi iz Dalmacije?**

— Ne znajući unaprijed kakav će biti profil sastava, bio sam pripremio malo zahtjevniji repertoar koji ipak nije bio prikladan za početnike. No i tu se mogla primijetiti ta socijalna komponenta koja je osnova interakcije u klapskom pjevanju. Vrijedne pjevačice naučile su svoj zadani repertoar spremivši se tako za finalne interpretacije dok su muške klape trebale nešto više vremena kako bi pripremile zadane skladbe. Ono što sam primijenio u radu s muškim klapama bila je metoda pjevanja *na uvo* (po sluhu). Taj tradicionalni način učenja kojim su generacije u prošlosti učile i prenosile svoju tradiciju pokazao se djelotvornim. Svakom od pjevača otpjevao sam njegovu dionicu koju su bez pomoći partiture morali zapamtiti. Isto tako, imali su slobodu slaganja glasova prema ustaljenim klapskim formulama. Time sam želio naglasiti važnost slušanja i prihvaćanja ostalih pjevača koji aktivno sudjeluju u pjesmi. Iznimno je važno međusobno se slušati jer se samo tako može postići ravnoteža među glasovima.

Imao sam sreću što sam odrastao u ovoj tradiciji i mogao još od malih nogu pjevati, za mene je to bio prioro-

Na 1. Susretu klapa Hrvata izvan Republike Hrvatske 2006. u organizaciji Hrvatske matice iseljenika Joško Čaleta je bio umjetnički direktor programa

dan proces, dok danas za mnoge nije tako. To je razlog zašto je ovaj projekt savršena prilika da se nauči kako se pjevalo u prošlosti i kako se jedna skladba i danas može lako naučiti, zapamtiti i kvalitetno izvesti. Danas je termin klapsko pjevanje široki pojam, rekao bih da je riječ o pokretima različitih vokalnih ansambala koji izvode različite vrste vokalne i vokalnoinstrumentalne glazbe. U većini tih pjevanja dominira interval terce. Novost je udaljšavanje od slobodnih, širokih ritmova i manire pjevanja *parlando-rubato*, što je tipično za slobodnu izvedbu koja je karakteristična za tradicionalne klape. Njih danas često nadomještaju pravilni ili sinkopirani ritmovi.

■ Koje je Vaše područje etnomuzikološkog istraživanja?

— Moji istraživački interesi vezani su uz glazbene, posebno vokalne fenomene jadranskog područja, prostora koji pokriva dinarska i jadranska etnografska zona. Uz klapsko pjevanje koje je dio moga izravnog naslijeđa, zanimaju me različiti oblici arhaičkih pjevanja, posebice *ojkanja* ili *kanta*. Riječ je o tradicijama koje nakon vjekovnog kontinuiteta polako nestaju, a moja misija je pokušati ih s današnjim generacijama zabilježiti, objasniti i

ponovno popularizirati kako bismo na taj način pokušali produžiti život tih iznimno zanimljivih glazbenih tradicija. Ne zanima me samo svjetovna, nego i pučka crkvena glazba. Objavio sam više radova vezanih uz pučko crkveno pjevanje, između ostalih i glagoljaško pjevanje koje još uvijek možemo čuti u nekim manjim lokalnim zajednicama. Pisao sam i o glazbi u karnevalskim običajima. Nedavno je izdana velika monografija Lastovskog poklada koji smo zajedno s Lastovcima napisali moja kolegica Iva Niemčić i ja. Radio sam istraživanja i u Istri. Moj pristup istraživanju suvremeni etnomuzikolozi nazivaju primijenjenom etnomuzikologijom što znači da kao istraživač posjećujem lokalne zajednice, utvrđujem njihove glazbene posebnosti, a uz to ih pokušavam i senzibilizirati za vrijednost tradicije koju posjeduju. U sklopu toga, surađujući s različitim pjevačkim i folklornim skupinama u Istri, organizirao sam nekoliko korizmenih koncerata istarske pučke tradicije koje su više puta izvodili. Radio sam istraživanja i na otoku Rabu i Krku. Iako su se mnogi vokalni žanrovi i stilovi tijekom vremena na ovim područjima potpuno izgubili zbog promjena u načinu života, zadatak etnomuzikolo-

ga je da prepozna, sačuva i promovira barem ono što je ostalo.

Na žalost, mnogi ljudi nisu svjesni velikoga glazbenog bogatstva koje posjeduju, a često se toga i srame. Samo onda kada im svojim primjermom objasnim da posjeduju nešto jedinstveno, nešto što ne postoji ni u jednom drugom dijelu svijeta, isprva se začude, a zatim postanu ponosni na sve ono što imaju. Zato sam i sretnan jer spadam u rijetke koji će uvijek prepoznati vrijednosti i posebnosti koje naše male zajednice baštine te ću se uvijek potruditi da ih promoviram i tako otmem zaboravu.. ■

ENG U intervjuu koji Matica prenosi iz novina *La Voce*, etnomuzikolog Joško Čaleta objašnjava posebnosti pjevačkoga izričaja koji potječe iz Dalmacije, a danas se izvodi u cijeloj Hrvatskoj i izvan njezinih granica. Čaleta također objašnjava kako su nastale prve klape i govori o specifičnostima klapskog pjevanja koje je pogotovo nakon 90-ih godina postalo popularno i izvan Dalmacije. Joško Čaleta jedan je od najvećih hrvatskih etnomuzikologa, a specijalnost mu je bavljenje muzičkom tradicijom dinarskoga etnografskog područja koja ne obuhvaća samo klapsko pjevanje, već i "ojkanje", "kanat" i druge oblike pjevačkoga izražaja. Također je pjevač, umjetnički voditelj i glazbeni suradnik mnogih hrvatskih klapa i tradicijskih vokalnih sastava te ujedno i član raznih prsudbenih komisija vezanih uz različite festivale tradicijske glazbe u Hrvatskoj. Magistirao je etnomuzikologiju na University of British Columbia u Vancouveru u Kanadi, a kasnije i doktorirao na Muzičkoj akademiji u Zagrebu.